

In memoriam

Олесь Воля

СТЕПАМИ-ДОРОГАМИ МАТЕРИЗНИ

Коли б українські підсоння й Небо не породили нашого сонячного земляка-полтавця Олесь Гончара, то, мабуть, і мене як творчої особистості взагалі б не існувало...

Олесь Воля

У СУХІЙ БУЗКИ БУЗКОВІЛИ...

Ще тоді, в сьомому класі, коли на уроці літератури вчитель-мовник Іван Валер'янович Балась розповідав про Олесь Гончара, в душі моїй спалахнув вогонь – яскравий, невідпорний, так наче я разюче відчув, що знайшов щось неймовірно дороге, рідне, знаково-визначальне й небуденне.

Від самого цього осяяння квапніше затрепетало моє серце: я подумки вирішив стати письменником. Так, так – саме письменником! Чого б це мені не коштувало і якими б життєвими стежками-дорогами доля мене не вела... Ще думалося тоді з наївним підлітковим максималізмом, що рано чи пізно, а земляки також гордитимуться мною, звичайним селяком, котрий навчався, як і Олесь Гончар, у школі нашій, бреусівській. Матінка порадіє, батько, і нестатки, що обсіли нас і остобісіли як хронічна хвороба, геть відступляться (я був переконаний, що всі письменники – це як небожителі, та ще й ніколи не бідують, прикрошів-горя не зазнають).

Олесь Гончар навчався в Бреусівці в кінці шостого класу в четвертій чверті і весь сьомий клас захопив. Я з хвилюванням думав, що це ж і Олесь Гончар сидів за якоюсь партою – приміщення школи в нас ще дореволюційне, і в ньому була церковно-парафіальна школа. І, може, Олесь колись нашкрябав своє ще учнівське ім'я на парті – САШКО ГОНЧАР. На перервах, пригадую, я шукав хоча б якийсь напис – не знайшов. Усе одно мені аж дух перехоплювало, що оце простий сільський хлопець, а такою поважною, улюбленою людиною став – письменником Олесем Терентійовичем Гончарем, портрет якого у хрестоматії учнівській з літератури.

Суха туди далі, у бік Дніпра. Балки в тому напрямкові глибшають, яруги довшають, аж ніби дича-

віють, а степ розгоністішає в осонценні своїм золотім. Саме отут, перед Сухою, я присів на пригірок окрай дороги на густу шовковисту траву. Поспішливо занотовував у зошит усе, що фіксувало око. На видноколі зяяла чорними порожніми вікнами зруйнована церква з червоної цегли, напроти яскравого сонця, мов повлягалися, як здоровенні ліниві коти, вилинялі до рудявої чорноти торішні скирти. Слободи всієї не видно з-за крутого пригірка, але вже я зрозумів, що Суха ніскілечки не менша моїх Винників, а може, навіть більша. Але ж і Суха, і Винники – «неперспективні села»...

Знявши туфлі й підкотивши штани в колінах, перебрів балку, піднявся теплим скучерявленим спорисшем на протилежний схил, опинившись у селі.

А в Сухій бузки бузковіли. Пахли так неповторно, мій Боже, свіжо, по-домашньому якомсь, біля кожного двору. Бузки у ріст розгонисто пішли, і тепер оцю буйно-травневу Суху по-іншому й не назвеш, як б у з к о в а. Бузок біля хат, бузок довкруг зруйнованої церкви, бузок у яругах, бузок у балці. Навіть на кладовищі бузок. Уважай, уся Суха бузковіла, як святкова квітка, і бузки ті світилися різнокольоровими сяючими краплями на темно-зеленому листі. В очах мерехтіли мені їхні підсинені кетяги.

На повні груди я вдихав бузкові запахи, зі щемом думаючи: так ось яка краса породила Олесь Гончара.

Хата, в якій народився письменник, старенька, перекособочена якась. Під соломою. З північного боку на дахові зеленівся мох. Вікна зачинені віконницями – вилинялі, потріскані. У двір завезли свіжої соломи (колгосп хотів перекрити хату, але ж через безперервні дощі грязюка довкола по вуха, і робота завмерла).

У дворі мене зустріла господиня дому баба Оксана. Чепуренька така бабуся, по-сільському запнута, чоло її вкрите білою хустиною. Мабуть, за звичкою, коли ще була в ланці молодшою та буряки полола-проривала, отак запиналася, щоб сонце не пекло в голову. На ногах у неї глибокі калоші. Колись ці калоші привіз із самого Києва Олесь Гончар (пізніше в розмові дізнався). Який він чоловік зайнятий, що ніколи йому й угору глянути, а про неї, бабусю Оксану, потурбувався. Таки правильно люди підмітили: воно як людина людяна, то в усьому така.

Я сказав, хто я і з якою метою прийшов.

– Тож не скісняйтеся в хату зайти, – вжила баба Оксана оте суто сухівське «не скісняйтеся», поправляючи хустину, котра неслухняно сповзала їй на зморшкувате засмагле чоло.

Я ретельно витер босі ноги об густий спориш, почекав на порозі, поки вони протряхнуть. По цьому майже з вулиці (сіни були дуже малими) ввійшов у хату.

– Сідайте... – звернулася на «Ви» бабуся Оксана, дивлячись на мене своїми згорьованими, як і в більшості полтавських бабусь, очима. Мовила, ніби виправдовуючись:

– До мене оце, сину, як хтось зайде в хату, каже: «Ой, ой, як вона бідно живе...» Воно хоч мені Сашко й помагає. – Олесь Гончара бабуся називала Сашком – та заспіль усім не намагаєшся. А що мені тієї пенсії платять? – тридцять рублів...

Бабуся Оксана була радою, що до неї ось у хату завітала жива душа. Охоче пояснювала: – Мій чоловік Яків був рідним братом Сашуниного батька. Ото батьки Сашунині, як побралися, то невдовзі заходилися будуватися. Батько вгорі пилку-лобогріюку за одну ручку тяг – а мати його вже важкою була – за другу ручку. Та сильно понатужилася, обіпершись на пеньок, аж посиніла. Перехилилася набік – захолола навіки... Я це до тонкостей знаю, бо моя мама рідна там була. А Сашуні тоді й трьох років не минуло. Це в Олесь дядька Якова прізвище, який його, щитай, усиновив. А так Олесь по прізвищу рідного батька – Біличенко.

Бабуся Оксана зробила віддих (чогось її задишка часом підпирала). Звелася зі стільця, згадавши, що в неї мед свіжий травневий під піччю стоїть і молоко є – ранішнього удою, козине. Вирішила мене пригостити.

Поки бабуся Оксана діставала глечики, чашки й хліб із мисника, я зацікавлено розглядав невелику її оселю. В хаті точнісінько так, як і в нашій, винниківській – тільки ще тісніше. Одній, від сили двом душам, в такій хаті можливо жити, а вже коли більше – не розминешся...

Посеред хати комин із чотиригранним карнизом великим угорі: трохи вище пічного отвору, ніби пас-

ком підперізувало, поздовжній карниз. По обидва боки дука продовгувасті випуклі «дзеркала». Комини білі-білі, наче молоком їх облили, ще й візерунками червоно-синьою фарбою підмалювали. «Точнісінько такі комини мій батько саморуч поклав удома...» – подумав я несамохит із гордістю, що в батька мого майстровиті руки золоті. Мабуть, він і бабусі Оксані комини клав.

Коло коминів лежанка з духовкою. Скочивши на неї, можна піднятися на піч. Узимку простуди-хвороби різні теплом черінним тільки й відігрієш. По ліву руку, де я сидів зараз, невелика етажерка з книгами. Були там і книги, написані Олесем Гончарем. Крайня – «Собор». Над етажеркою збільшений портрет Олесь Терентійовича – я бачив цей портрет у книзі якійсь. Степовик чорночубий полтавський Олесь на портреті. Красень! Вуста злегка усміхнені, хоча очі зажурені, у глиб душі занурені...

– Роздвляється хату, синок, – обізвалася бабуся Оксана, припрошуючи скуштувати молока з медом свіжим.

– Оце ж, як Вас там по батькові?

– Називайте мене просто Олександр.

– ...оце ж отам, на лежанці, і писав по війні Сашко. Худий він тоді був, змучений. За товаришами загиблими сильно переживав, уночі кидався. З лежанки схоплювався, запальовав лампу-«восьмерик» і щось писав, писав, писав. Було, цілу ніч пише. І що ще: одну цигарку за другою курив. Нервував. А згодом Сашко курити покинув, і вже як приїжджав у гості, не бачила більше я, щоб він курив.

Бабуся Оксана звернула увагу на те, що я так і тримав у руці чашку недопитою. Припрошувала лагідно: – Пийте, хлопче, пийте – не скісняйтеся. Молоко з медом, пишуть учені люди, дуже полезне. – Сама вона також охайними ковточками сьорбала молоко. Потім поклала чашку на стіл, згадувала:

– І ото підріс Сашуня – виїхав у Харків на навчання. Люди, було, питають: «На кого ж він учиться?» – «На письменника» – «Е, далеко йому з такої глушини-Сухої до письменника...» І, коли вчився Сашко, приїде, було, додому в Суху, а я йому: «Ти хоч пішов би погуляти до клубу...» Але куди йому гуляти, як він пише, пише, пише... А яка радість була Сашкові, як мій брат пошив йому пальто з полусукна сірого. Сашко аж ніби підріс ураз, повеселів – так радів.

Спогади напливали старій Оксані на душу, як хмари сонячної гожої днини – один за одним, і їх бабуся могла розповідати безліч, бо ж «був Сашко такою дитиною, котру не любити не можна було».

– А то водила Сашуню в церкву говіти, – згадувала господиня дому. – Зморшки на її високому чолі непомітно розпрямилися, і їх зовсім не стало видно. –

Церква була в Павла Сидоровича у старій хаті. Ну й бабуся Пріська Явтихіївна (Сашуня її дуже шанував і любив) казала: «Ти ж там у церкві веди себе поштиво...» Поговіє Сашко, повернеться сюди ось в хату, сяде коло лежанки й хвалиться: «Бабусю Прісю, Ви мене не лайте...» – «Чого я тебе лятиму?» – питалася Пріська Євтихіївна. «А я всі гроші до копійки повіддавав, бо де ж я не стану в церкві – скрізь із тарілкою ходять та гроші збирають – я й повіддавав...»

По війні Сашко був трохи глухуватий, – його кантужило, землю геть пригорнувши. Потім він таки оклигав. А ще в університеті в Харкові Сашко мав наречену до війни – він її все розшукував пізніше. Вона вчилася на те саме, що й Сашко. Опісля довчивався в Дніпропетровську, там і знайшов собі жінку для життя – Валентину. А взагалі Сашко Сухої не забуває – навідується. Тільки тепер як приїжджає – швиденько, швиденько все. З ним і письменники, його друзі. Ті більш балакучі, а він говорить мало. Він писати мастак...»

У свідомості бабусі Оксани зблиснула якась велика образа (це стало видно по її враз спохмурнілому обличчю). Повагавшись, вона виливала те, що їй накіпіло:

– Отож пише Сашко... немає для нього від переживань та вболівання сердечного ні дня, ні ночі, але ж за віщо йому тепер така ганьба? Що книжку написав «Собор» – так це ж книжка! Ви її читали?

– Читав... Тричі.

– І я «Собор» перечитувала від корки до корки, і сухівчани в мене беруть-читають – і нехай мені хтось назве хоч одне слово брехні в книжці. Нема там брехні – вся правда до самої глибини... – Бабусю Оксану від хвилювання тиснула задишка: – І кому це «Собор» у верхах поперед горла став? Тим верхам Сатана, певне, голову задурманив – вони слова правди бояться. І хіба це не правда, що скрізь в Україні, та й усьому Совецьким Союзи все покурочили. Наприклад, і в нашій Сухій церква стоїть поруйнована. Як могила сумна. Хіба не правда, що пустобріхів, п'яниць і дармоїдів розвелосся, як мух біля помийниці. Не правда хіба, що сини батьків своїх, є, зрікаються, як колись у розкуркулку чи в голодовку. Так тоді ж був час лихий, насильницький, а зараз що... Їм, правителям дурноголовим, собори й церкви поперед горла кісткою.... Комунізм заважають, мов, будувати... А того їм у голову й не діходить, що без віри Божої не те, що комунізму не збудуєш, – в прірві всі опинимось. Я тільки дивуюся, як той Сашко ганьбу

таку терпить незаслужену. Останнім часом він навідувався в Сухо, так сам наче не свій був...

Бабуся Оксана довго не могла заспокоїтися. Потім, приклавши руку до серця, спокійним делікатним тоном сказала: – Накипіло мені, що Сашка так поганьбили, тому й розгнівалася...

По дорозі додому я несамохільно зайшов на сухівське кладовище – на горбі воно, перед самою балкою. Спочивають тут сухівці сном вічним, сном праведним. Відпрацювали своє, набідувалися, відробили, відмучилися. Кажуть, що душі людські десь на небесах – безтілесні. Мов янголи, чекають свого повернення на грішну землю. Суду Божого, суду справедливого чекають. Я, зізнатися, в цю казку не вірю, однак сюди, на цвинтар, тягне мене невидимою силою невідступною, ніби до «закопаної» нерозгаданної таїни: от жили раніше люди на землі – немає їх тепер і ніколи не буде, і жодний навіюваний Бог, в якого вірували і якого сповідували померлі, не воскресить їх. Ніколи не буде їх більше на землі, а коли й будуть, то вже інші прийдуть-народяться, а не ті, що «гостювали». «Справді – людина лише гість тимчасовий...» – думав я, кланяючись могилі бабусі Олеся Гончара Пріської Євтихіївни. Це була скромна-скромнісінька могила, обнесена огорожею синього кольору, а посередині хреста на блискучій дюралевій пластинці напис: ГОНЧАР ПРІСЬКА ЄВТИХІЇВНА: 1865–1949 рр. Уклонився я і прахові дядька Якова, який Олеся «вивів» у люди. Дядько Яків помер у шістдесятому році, не доживши до свого сімдесятилітнього віку року.

Над цвинтарем, над Сухою – з кладовищенського бузкового пагорба – як на широкий щедрий долоні вся слобода лебеділа хатами охайними. Розкішні бузкісади буяли і над самим селом, ніби тішачи своїм теплом ніжним одвічно заклопотаних сухівців. Світило довірливо сонце, знизу підчервонене і якесь аж притомлене. Спускалось воно з високих небес, швидкоплинних, незглибимих, ближче до землі, а я нарешті рушив додому, у мою «столицю світу» – Винники, прошкуючи навпростець балкою проз пусті бур'яни. Поминув її, на мить оглянувся, прощаючись із ущербом наповненою співом пташиним, бузково-травневою Сухою, яка подарувала нам, полтавцям, подарувала Україні, рідній, стражденній, нашого духовного велета – Олеся Терентійовича Гончара.

с. Винники, 17 травня 1978 року

ОЛЕСЬ ГОНЧАР ПРОСИВ...

Навколо темінь густа, і біль у тілі пронизливо-гострий. Я не можу поворухнутись. Нарешті отямився: пригадую, спускався з Козельщинської гори, і раптом захрящало тіло, – я брязнув на навзнік.

Лежу ніби в якомусь сні-напівзабутті, думка вогнем горить: «Підводься і йди...» Я зводжу тіло з колін, спинаюся навпочіпки, але ноги не тримають. Так безліч разів – підводжусь і падаю, а думка нуртує, кровоточить, шилом коле: «Я ж тільки половину книги написав...» Невже на півдорозі зупинюся. Жалість до себе затуманює мізки. Однак геть жалість, підводся і йди, Олесю!

Якісь не мої, чужі, дерев'яно-пекучі ноги спускали моє тіло з гори. Я хитався з боку на бік, а вже небо сіріло здалік на обрії біля насурмленої лісосмуги, до якої немов притулювся поздовжній будиночок автобусної зупинки. Якраз і автобус, чую, гуде. Швидше, швидше треба йти. Ліва нога лиш волочеться по землі, мов прив'язана, прикута до неї. Я таки дошкутильгав до зупинки. До Глибокої Долини автобус відправився сорок хвилин тому, а цей автобус на Троцько-Пінчуки: троцько-пінчуківський куц теж недосліджений, поїду туди. Двоє випадкових хлопців підтримали за руки, змогли сісти в автобус – отож їду. Від найменшого поштовху автобуса біль шпигає в ноги, трясє мене всього, обдаючи то холодом, то жаром. Мацаю ліву ногу в коліні (набухла, мов балабух), у голові, Господи, паморочиться, і трясучка, о, ця нестерпна трясучка в автобусі доконує... Здається, пасажири щось кажуть мені, пропонуючи допомогу: «Вам погано, молодий чоловіче?» Але зарадити нічим пасажири не можуть, тому я заперечно киваю головою. Навіть усміхаюся: «Не хвилюйтесь, заживе до весілля...»

Я вже кожним м'язом і нервом відчуваю: травма серйозна, просто так не відкараскаєшся від неї. Але в лікарню зараз звертатися не буду. Я знаю, я передчуваю, що скажуть лікарі: травма серйозна, треба відлежуватися і нікуди не рипатися. Постільний режим... Ні, таке не підходить. Але чому так повільно їде автобус – чи, може, просто здається. Ще тільки Михайлики позаду. «Водію, будь ласка, швидше! Можна якось швидше...» – прошу вголос. Певний час водій не реагує на прохання, а коли опинилися в голому засніженому степові і червоне, як металеве литво, сонце вкотилося лінкуватого з-за небовиду, водій піддав газу. Автобус ніби летів навстріч тополям, осикам і козацькій могилі. Біль несподівано трохи погамувався, і я задрімав.

Мене розбудили на кінцевій зупинці в Троцько-Пінчуках. Центр села. Клуб. Школа. Контора колгоспу. Все поруч, як і скрізь в Україні по кущових селах. Он церква нова, як з голочки, блищить бляхою оцінкованою. На душі приємно потепліло: в багатьох селах хатирозвалюхи як після татаро-монгольського нашестя (вимирають села), а тут – церковка... Угледівши, що я, незнайома, приїжджа людина, зацікавлено зосередив погляд на церковці, до мене підійшов рухливий дідок у

шапці-вуханці, приязно пояснив: «Це все клопотами отця Петра. В Афганістані чоловік служив. На війні ледь не загинув. Поранений кілька разів був і сказав, що, коли залишиться живий, обов'язково піде духовною Божою дорогою. І оце Петро на багнюшку вивчився – церкву збудували. Дідок охочий до розмови, хотів, мабуть, ще про щось розповісти-повідати, але його покликали в контору колгоспу, я опинився на вулиці сам-один. Приязність і тепло, якими повіяло на мене від дідка, змусили на кілька хвилин забути про біль, але ногу знову вколало, немов вогненною тупою швайкою. Ліва нога не згиналася в коліні, і, щоб бодай якось рухатися, нахилився вперед, злегка ступав правою ногою, волік по землі знекровлену ліву. Нарешті доплуганився до найближчої хати – ворота на паркані зачинені. Я до другої, третьої, четвертої хати (там парканів не було), але дверей також не відчиняли. Як тільки мені не щастить! І нога. О, ця проклятуша нога, хоч ти її відрубай – так болить. Ніби сто свердельців загнали в коліно, мучать безперестанку. Я злився на себе, злився на те, що мені не відчиняли, і спитай, навіщо зараз ходив отут, не міг би відповісти. Суцільний, разючий біль пронизував усе єство, забираючи пам'ять і всі інші почування. Та вже пізніше я зрозумів, що взагалі не слід було сюди їхати, а повернутися в рідну хату, до рідної матері: хай би вона вирятувала мою ногу...»

Біля п'ятої хати ворота не зачинені. Посеред двору стояли літні господарі. З неприхованим острахом дивилися, як я, хитаючись з боку на бік, підходжу до них ближче.

– Хто такий? – суворо спитав господар, а господиня, ніби мала дитина, стала за господарем.

Я пояснив, хто я й навіщо приїхав у Троцько-Пінчуки.

– А що з ногою? – не спадала насторога в господаря.

– Я впав... Дуже забився, – ногу знову вжалило болем. Від сильного, нестерпного болю занудило. Щоб не впасти, я обіперся рукою за хатню стіну.

Господиня посміливішала, пояснювала схвилювано.

– Вночі... сьогодні... бандити якісь... в нашому селі обікрали магазин. Сторожа зв'язали, кляпом рота заткнувши, тому звиняйте нам, що в хату не запрошуємо: може, ви бандит...

– Я не злодій, я впав і дуже забився...

Господарі про щось довгенько перешіптувалися, і я тільки почув хрипке господареве: «Так і знай, Оляно, я за твою жизнь не відповідаю...» Та ось господиня запропонувала зайти в хату.

Прямо біля порога стояли два стільці й стіл – одразу сів, тримаючи ліву ногу розпрямленою, бо вона не згиналась. Метка жіночка не зводила з мене очей, поглядом своїм ніби благала: «Чоловіче добрий, ви ж

бачите, живемо ми бідненько, хоч і вік ішакували в колгоспі. Не чіпайте нас – красти в нас нічого...» І ця її внутрішня загнаність, недовіра викликали в моїй душі сприкреність, гірку посмішку. Господиня нетерпляче покликала чоловіка: «Де ти там мнѳохаєшся? Людина чужа в хаті – заходь мерщій».

Несподівано крізь низькуваті двері виткнулося спочатку дуло рушницї, потім господар – якийсь розгублений, зблідлий. «Де той?» – спитав з порога. Він чомусь одразу глянув управо, в бік коминів, тому не побачив мене. Тримаючи рушницю наготові, господар хазяйновито сїв навпроти. Погляд його посмілівішав, у басовитому голосі була погрозлива впевненість: «Це я так... для безпеки. Без промаху стріляє...» – помацав рукою дуло. Я зрозумів, що в цій хаті мені не вірять, сприймаючи за злодія, котрий уночі обікравав магазин у їхньому селі, а тому розмовляти з господарями під прицілом рушницї було бузглуздо, принизливо. Спробував звестися зі стільця. Вибачився, щоб чемно піти геть, але в ногу вкотре боляче стрельнуло, тіло смикнуло в судорожних конвульсіях. Мене враз обдало холодним потом. Я втратив свідомість.

Коли розплющив очі, побачив перед собою господиню, що, сплескуючи руками, ступала два кроки від комина й назад, примовляючи тоненьким голоском: «Ой, Божечку, та що ж це за напасть на нас отака...» Господар мовчки сидів у куфайці незрушно напроти, тримаючи наготові й досі рушницю. Я мимоволі усміхнувся, але то був не сміх, а швидше схлип від болю. Згодом таки звівся на ноги, вибачаючись ніяково перед господарями за раптове «вторгнення», вийшов у сїни, надвір.

Я боявся, що впаду, і вхопився рукою за найближчий стовбур яблуні біля хати. «Ану, ось підождіть...» – наздогнала мене господиня й побігла хутко в сїни. Вилесла звідти ціпок із гладеньким, відшліфованим до блиску балабухом-рукоютго. «Це ще діда нашого покійного – берїть!» Я вдячно взяв ціпок.

З ціпком іти легше. Опинився посеред вулиці, довкола жодної людини. Я був жалогідний і немічний, як старий дід. Що робити? Йти далі по хатах, щоб записувати свідчення? – це виключалося, бо, крім разючого болю, я нічого не відчував і не сприймав. Дуже хотїлося десь упасти й заснути, щоб не чути болю. Може, під деревом найближчим. Однак мороз припікав градусів до двадцяти. Жарти погані... Треба добиратися додому, в рідні Винники. До матері. Вона порятує, вона обігріє, ненька... У Козельщину їхав грузовик-попутка: він і підібрав.

З Козельщини у Винники обідняшнім автобусом добрався.

Удома проспав майже добу.

І перше, що спало на думку, коли прокинувся: «Чому я лежу? Чому відлежуюся, слабак... Пухла нога. Болить? Нехай поболить. Кому яке діло буде згодом до моєї ноги?! А от коли не напишу книгу – це непростенно... Отже, кожен день на вагу золота, і треба за будь-яку ціну встигнути, поки живі свідки небаченого жахїття в світі за всі віки. Спробував поворухнути ногою

– ніби ворушиться. І тіло після ночі не так пронизливо гуде. «Ще повоюємо...» – прислухався. Неньки в хаті не чути. «Десь надворі порастєся...» Пригадав її вчорашні співчутливі сльози, що така придибенція зі мною трапилась. Розраджує вона «отак в писанину не вдарятися, що ні вихідних, ні прохідних; ні дня, ні ночі, ні відпусток, ні свят...» Але мама, хоч і докоряє, однак то лиш із жалю. Вона завжди зі мною, завжди переконає інших, «що мій Олесь ніколи дурного не зробить, і він же для вас, люди, старатєся завжди добро робити...» Спасибї вам, нене, за віру. Однак чому я лежу? Спираючись на бильце дерев'яного ліжка, поволї звївся. Нога напухла ще дужче, але, перебинтована матір'ю й натерта гасом, вона ніби занїмила. Тиха радїсть зблиснула: таки справді ще «повоюю». Хутчїй умиваюся, і раптом у свідомості зринула думка, що Олесь Терентїйович Гончар просив мене взяти свідчення про голодовку тридцять третього із Сухої, де він народився. Олесь Терентїйович зараз тяжко хворий. За лічені хвилини я зодягєся, відчинив хатні двері – на порозі з'явилася мама:

– Ти куди, сину?

– На Суху, мамо.

– Та ти ж нікуди не годящий. В тебе нога...

– Нога – не смертельно, а треба бути в Сухїй. Олесь

Гончар просив...

Рїшуче взяв у руку «трофейний» троцько-пінчуківський ціпок у сїнешньому кутку, вийшов надвір.

А надворі ж гарно – морозець і сонце! Погода якраз та, яку найдужче люблю в зимову пору.

Несамохїть пригадалося, як недавно надрукували мої писання в журналі «Дніпро», й Олесь Терентїйович помітив оповідання, добрим словом підтримав і цим ніби вдихнув у мене таку снагу, з якою, здається, аніякі гори житейські не страшні; навпаки, я ці гори здолаю.

Я згадував про Олесь Терентїйовича, і дорога від Винників на Суху була не такою обтяжливою й довгою. За Чапаївкою добрався навпростець. Вісім кілометрів було позаду, п'ять лишилося. Добрався через степ срібно-золотий від снігу й сонця, минаючи балки й видолинок глибокий. «Дошурую!» – як сказав мені дядько чапаївський. Та ще й «трофейний» троцько-пінчуківський ціпок у підмозі.

с. Винники, 13 сїчня 1987 року.

П. С. ...У розповні липня 1995 року Олесь Терентїйович помер. Він лежав у труні заквітчаний увесь, спокійний лежав, мудрий, якийсь ніби усміхнений. Мов живий. З того невидимого потойбїччя його фізичної смерті Олесь Терентїйович у властивїй йому спокійній, розважливїй манерї мовби промовляв до нас, живих, своїм лагідним, із м'яким полтавським «л», голосом: «Я зробив усе, що міг, а тепер ви зробїть...»

Олесь Терентїйович ніби вкотре, коли був ще живий, казав мені: «Про все забудьте, Олесю: про сон і спочинок, про спокїй душевний і день розмірений – живїть, як на фронті, а книгу про тридцять третїй напишїть. Хай знагимуть нащадки: хто, як, за що і чому мучив наш український народ...»

с. Винники, 12 сїчня 1997 року.